

**Aynur
Turan**

(əvvəli ötən sayımızda)

1918-ci ilin iyununda Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin başçılığı ilə Xəlil bəy Xasməmmədov və Aslan bəy Səfikürdski İstanbula səfər etmişdilər. Onlara Osmanlı dövləti ilə hərbi, iqtisadi, nəqliyyat və maliyyə sahələri üzrə müqavilələr bağlamaq üçün etimadnamə verilmişdi. İyunun 24-də İstanbula çatan Azərbaycan nümayəndələri Osmanlı hökumətinin başçısı Tələt paşa və digər hökumət üzvləri ilə görüşlər keçirmə-

min sənədə görə, Y.V.Çəmənəmli Roma Papası XV Benediktə heykəlin ucaldılması layihəsinin təşəbbüskarı və iştirakçısı olub. Roma Papasının İstanbuldakı nümayəndəsi bununla əlaqədar Vatikanın aşağıdakı məlumatı göndərib: "Konstantinopolda Papa XV Benediktə abidənin ucaldılması layihəsi üçün müsəlman Azərbaycan Respublikasının nümayəndəsi Yusif bəy Vəzirovun təklif etdiyi məbləğ haqqında məlumat". F.Ələkbərli bu məsələ ilə bağlı tarixi belə izah edir: "Yusif Vəzir Vatikan məktub yazdı ki, təxminən bir il əvvəl rəhmətə getmiş XV Benedikt adlı papanın heykəlinin İstanbula qoyulmasını istəyirlər. Azərbaycan hökuməti bunun tərəfdarıdır. Çünki XV Benedikt sülhpərvər olub, Qərb ölkələrini həmişə

sonra o, İstanbuldakı fəaliyyətini əks etdirən arxivini mühafizəsi üçün İstanbuldakı Süleymaniyyə nəzdindəki kitabxanaya təhvil verir. Bir müddət İstanbula qalan Y.V.Çəmənəmli "Yusif bəy Vəzirov. Azərbaycan Cümhuriyyətinin sabiq İstanbul elçisi" imzası ilə 1921-ci ildə "Azərbaycan ədəbiyyatına bir nəzər" və "Tarixi, coğrafi və iqtisadi Azərbaycan" kitablarını yazır. O, "Tarixi, coğrafi və iqtisadi Azərbaycan" kitabını M.Ə.Rəsulzadəyə ithaf edir.

Sovet Azərbaycanına dönan sabiq səfir burada əvvəlcə yaxşı qarşılanıb, müxtəlif işlərdə çalışsa da, 1937-ci ilin repressiyasından xilas olmayaraq sürgünə göndərilir. 1938-ci il avqustun 9-da Y.V.Çəmənəmli habsi barədə order imzalanır. Lakin bu vaxt o, Bakıda deyildi, Xarəzm Vilayət Pedaqoji İnstitutunda müəllim işləmək

Ədəbiyyatımızda Yusif Vəzir Çəmənəmli qələmi

yə, Cümhuriyyət haqqında türk ictimaiyyətinə məlumatlar çatdırmağa başlayırlar. İstiqlal bəyannaməsinin tam mətni İstanbula olan bütün səfirlik və konsulluqlara təqdim edilir. 1918-ci il sentyabrın 16-da M.Ə.Rəsulzadə Osmanlı tərəfi ilə ticarət müqaviləsi imzalayır. Həmin müqavilə əsasında Azərbaycan hökuməti Osmanlıdan 500 min türk lirəsi alır. Azərbaycan hökuməti Osmanlı imperiyası ilə tam həcmdə diplomatik əlaqələr yaradılması üçün 1918-ci il avqustun 20-də Əlimərdan bəy Topçubaşovu fəvqəladə səlahiyyətli nazir kimi İstanbula ezam edir. Oktyabrın 2-də Ə.Topçubaşov Tələt paşa ilə görüşür, türk əsgərlərinin Bakının azad edilməsində iştirakına görə ona hökumət adından təşəkkür edir.

Y.V.Çəmənəmli ilə bağlı maraqlı bir sənəd də AXC-nin Vatikan ilə diplomatik əlaqələr qurmaq istiqamətində cəhdləri ilə bağlıdır. Bu sənədi Vatikan arxivindən tarix elmləri doktoru Fərid Ələkbərli aşkar edib. Hə-

Bəşir bəy Aşurbəyov biləndə ki, milyonçu Hacı İsrəfil Aydəmirov Miryusifə (Yusif Vəzir Çəmənəmliyə-A.B.) təqaüd verməkdən imtina etmişdir, ona ayda 25 manat təqaüd verməyə hazır olduğunu bildirir. Lakin bu vaxt Miryusif dərs verib aldığı 20 manatla özünü dolandırır. Ona görə də vicdanına sığışdırmır ki, kömək üçün kiməsə əl açsın. Lakin indi imtahanın təxirə salınması nəticəsində elə vəziyyət yaranmışdı ki, təqaüd üçün müraciət etmək lazım idi. Mir Yusifin müraciətinə cavab olaraq Bəşir bəy Aşurbəyov ona ayda 25 manat təqaüd təyin edir"

sülhə çağırıb. Çalışıb ki, Osmanlı dövləti ilə Qərb arasında ixtilaf olmasın. Həmişə sülh, əmin-amanlıq olsun və xristianlıqla İslam arasında ədavət olmasın. Yeni bu şəxs sivilizasiyaları bir-biri ilə barışdırmaq yolunu tutub. Beləliklə, Yusif Vəzirovun belə xoşməramlı təklifi olub. Əlbəttə, Yusif Vəzirov bu təklifi təkcə öz adından etməmişdi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə razılaşmışdı.

Cümhuriyyətin işğalından sonra Yusif Vəzir səkkiz ay fəaliyyətini davam etdirir. Səfirlik məsələsi bitdikdən

üçün Ürkənc şəhərinə gəlmişdi. Ancaq Y.V.Çəmənəmliyə NKVD 1940-cı il yanvarın 27-də onu Ürkənc şəhərində habs edib Bakıya gətirir. Həmin ilin yayında Qorki vilayətinin Suxobezvodnoe kəndinə sürgün olunan ədib 1943-cü il yanvarın 3-də burada vəfat edib. Onun acliqdan vəfat etdiyi bildirilir. Beləliklə, görkəmli ədib və diplomatın həyatı faciə ilə başa çatır.

Görkəmli Azərbaycan yazıçısı Y.V.Çəmənəmliyə həm də həssas, incə qəlbli, qədirdünas bir adam olduğu çəmənəmlişünaslıqda

faktlarla təsdiq edilib nəzərə çatdırılmışdır. Bu dahi şəxsiyyətin həyatında baş verib onun taleyində müəyyən iz buraxan bir çox hadisə ədibin gündəliklərində, ayrı-ayrı qeyd, məqalə və bədii əsərində xatırlanmışdır. Bu dahi şəxsiyyətin həyatında baş verən maraqlı məlumatlardan biri də o, Bakı realni məktəbində oxuyarkən baş vermişdir; maqddi sıxıntı ucubandan təhsilini yarımçıq qalacağı təhlükəsi yarandığı üçün Yusif Vəzir təzə tanış olduğu və müvəqqəti, maarifpərvər fikirləri ilə onu özünə bağlayan Bəşir bəy Aşurbəyovə maddi yardım üçün müraciət edir. Qeyd edək ki, Yusif Vəzirov belə bir addım atmasına Bəşir bəy Aşurbə-

indi imtahanın təxirə salınması nəticəsində elə vəziyyət yaranmışdı ki, təqaüd üçün müraciət etmək lazım idi. Mir Yusifin müraciətinə cavab olaraq Bəşir bəy Aşurbəyov ona ayda 25 manat təqaüd təyin edir" (T.Hüseynoğlu. "Ədəbiyyatla yaşayıram..." Bakı 1993 səh. 76).

Yusif Vəzir Çəmənəmli öz gündəliyinin 8 may 1908 - ci il tarixli qeydlərində Bəşir bəyin bu xeyirxahlığını "Ümid işığı" başlığı altında minnətdarlıqla qələmə almışdır. Gənc Çəmənəmlişünas alim, filologiya elmləri namizədi Leyla Məcidqızı Yusif Vəzir Çəmənəmliyə "Gündəliklər", "Özüm üçün dəqiqələr", "Fokusnikdən" ("Şərq nağılı"), "Altınsac" (Bakı Azərneşr 2001) kitabına daxil etmişdir.

Azərbaycanlı ictimai-siyasi xadim, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından biri, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Milli Şurasının Rəyasət Heyətinin sədri Məhəmməd Əmin Rəsulzadə onun haqqında "Şərəfsiz bir aqibət" adlı yazı yazmışdır

Həmişə ziyalı ömür yaşayan bir insanı ağır fiziki əmək, acliq, düşərgədəki həyat tərzinə xəstəliyə salır. O, pellaqra xəstəliyinə tutulur. Beləliklə də, bu xəstəlik səbəbindən yəni, acından şişmə nəticəsində vəfat edir.

Ailəsi onun ölümündən xəbər tuta bilmir. Çünki Çəmənəmliyə heç bir məktub gəlməmişdi və ona göndərilən bağlamaların da çatıb-çatmadığını bilmirdilər... Amma o, səkkiz il habs cəzasının üçüncü ilində vəfat etdi.

Yusif Vəzir Çəmənəmli 1943-cü il yanvar ayının 3-də Nijni Novqorod vilayətinin Suxobezvodnaya stansiyasındakı habs düşərgəsində vəfat edib. Betluqa çayının sahilindəki qəbiristanlıqda dəfn olunan Yusif Vəzirə 1956-cı ildə bəraət verilib.